

**Яблонський В.
ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР УНР В ЕКЗИЛІ:
ІДЕЇ, БОРОТЬБА, ТРАДИЦІЯ (1921–1992 РОКИ). –
К.: КНТ, 2020. – 648 с.**

Коли в 1992 р. перший президент незалежної України Л.Кравчук отримав владні регалії від Державного центру Української Народної Республіки в еміграції, мало хто зрозумів, що, власне, сталося. Воно й не дивно. У тодішньому українському істеблішменті домінували вчорашні партійно-державні номенклатурники, пострадянська свідомість яких за інерцією продовжувала сприймати українську діаспорну амальгаму як

«націоналістичний» моноліт. А широке українське суспільство (включно з націонал-демократами) просто не знало історію тих, хто, викинутий за межі України більшовицьким режимом, плекав і зберігав державницьку традицію.

Саме цій історії і присвятив свою нову монографію відомий та авторитетний дослідник Василь Яблонський. Він зосередив увагу на постанні й функціонуванні Державного центру УНР. Під останнім розуміють сукупність законодавчих і виконавчих українських органів влади. Вони внаслідок комунізації України та створення Української Соціалістичної Радянської Республіки перебували спочатку частково (кінець 1919 р.), а з кінця 1920 р. цілком поза межами УНР, на території Польщі. Державні установи діяли в Тарнові, Ченстохові, Варшаві, а потім у Парижі, Ваймарі, Кіссінгені, Мюнхені, Філадельфії. Так було, допоки Х Надзвичайна сесія УНРади визнала правонаступником Державного центру УНР в екзилі державу Україна й ухвалила рішення про передачу повноважень та атрибутів державної влади новообраному президентові України. Як уже було зазначено, так і сталося у серпні 1992 р.

Отже 72 роки діяльності Державного центру УНР в екзилі – у фокусі уваги В.Яблонського. Він підкреслює: «Люди, які були змушені стати політичними емігрантами, зуміли створити феномен держави у вигнанні попри цькування і терор більшовицьких спецслужб, протидію учорашніх союзників, інколи невелику прихильність влади країн перебування тощо... Вони зберігали інституційну пам'ять (державні інституції – президент, парламент, уряд, армія, суд), історичну пам'ять (дослідницькі установи, центри із великим науковим доробком), зберігали народні традиції, власну церкву, просували свою ідеологію через еміграційні українські та закордонні медіа, міжнародні заходи та інші дискусійні майданчики. Без здобутків Державного центру УНР в екзилі важко було б уявити процеси осмислення власної історії та розуміння напрямів руху сучасного українського суспільства» (с.20).

Незаперечним здобутком автора стало те, що створюючи цілісну історію створення й функціонування Державного центру УНР, він уникає ідеологічної емпатії чи – навпаки – ресентименту. Нове монографічне дослідження позбавлене детермінованих політичною належністю оцінок, однобічності, симплістики. Крім цього, В.Яблонський прагнув максимально використати здобутки своїх попередників. Ідеться про вже наявні публікації, в яких тією чи іншою мірою висвітлюються окремі та важливі аспекти діяльності Державного центру УНР.

Це необхідно підкреслити, оскільки автор рецензованої праці майже двадцять років віддав власним пошукам і копіткій роботі в архівах. Одначе, показуючи глибоке знання й розуміння вже надрукованого, він робить важливий крок у розширенні джерельної бази для подальших досліджень.

Автор ретельно опрацював і, як видається, кваліфіковано інтерпретував документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) у фонді 5235 «Уряд Української Народної Республіки в екзилі» (а фонд цей нараховує 2198 справ із 1920 по 1991 рр.). Цінні документи він виявив у Центральному державному архіві зарубіжної україніки (ЦДАЗУ). Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України відкрив доступ до документальних матеріалів про діяльність Державного центру УНР у 1920–1930-х рр. Їх також було опрацьовано, як і документи з Поточного архіву ОУН у Києві. Тут, зокрема, містяться матеріали екзильного уряду УНР, УНРади, Фундації ім. О.Ольжича. Автор книжки також працював із фондом мікрофільмів Товариства імені Тараса Шевченка Національної бібліотеки, фондом 380 «Інтернована українська армія» Центрального військового архіву та з матеріалами Архіву нових актів (усі у Варшаві). Періодичні видання української діаспори він опрацьовував у відділі україністики Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського, у Бібліотеці ім. О.Ольжича в Києві та в інших книгозбірнях. Нарешті, авторові довелося попрацювати в Бібліотеці ім. С.Петлюри в Парижі, де зберігаються унікальні архівні матеріали й колекція необхідних для глибшого розуміння досліджуваної проблеми книжкових видань.

Політико-правові засади становлення та діяльності ДЦ УНР в екзилі, функціонування вищих органів влади Української Народної Республіки в 1921–1945 рр., реорганізація Державного центру в 1945–1948 рр., робота УНРади в 1948–1991 рр. – усе це знайшло висвітлення в монографії. У ній переконливо доведено, що маючи в різні періоди специфіку й відповідні акценти, проходячи крізь притаманну політиці боротьбу не лише ідей, а й конкретних людей, Державний центр УНР, проте, ніколи не зраджував свого ключового завдання – збереження державницьких традицій, відновлення української державності. «Саме тому, – наголошує автор, – політико-історичний феномен ДЦ УНР став чи не найпереконливішим аргументом на користь тези про те, що у серпні 1991 р. було не проголошено незалежність України, а було фактично відновлено цю незалежність, попри те, що в документах 1991 р. про це так і не було сказано» (с.569–570).

Усім своїм змістом рецензоване дослідження засвідчує, що важливий урок діяльності Державного центру УНР полягає у його перманентних спробах консолідувати наявні в діаспорі українські політичні сили. Як відомо, в усі часи питання консолідації, єдності, спільних дій відіграло в Україні особливу, можна сказати екзистенційну роль. Діячі Державного центру, як показано в монографії, це добре розуміли і прагнули виносити уроки з минулого. Через різні причини це вдавалося не завжди, але найголовнішою стала сама наявність і спроби реалізації такого прагнення.

В.Яблонському вдалося виразно окреслити ще одну особливість: для діячів Державного центру УНР у всі періоди його існування вкрай важливо було доносити правдиву інформацію про постання, існування, причини поразки та перспективи відродження незалежної Української держави. Це руйнувало міфи, що їх стосовно України створювали країни, котрі сповідували так звану «реальну політику» (від нім. «Realpolitik»), коли практичні міркування відсувають на другий план ідеологічні та моральні імперативи. Нарешті Державний центр УНР ніколи

не відмовлявся від підтримки і співпраці з тими силами всередині самої України, які не припиняли боротьбу за національне та соціальне визволення, протистояли російсько-комуністичній «червоній імперії».

Окремо аналізується діяльність президентів та урядів в екзилі у 1949–1992 рр. Ця частина книги в буквальному сенсі слова олюджує історію Державного центру, через характери лідерів показує нюанси й особливості функціонування інституцій у різні роки. Слід пригадати, що авторові рецензованої праці довелося безпосередньо зустрічатись з останнім екзильним президентом УНР М.Плав'юком. Тож В.Яблонський мав і міг використати інформацію про цікаві акценти й нюанси, що ними завжди супроводжується діяльність політичних структур.

Імпонує те, що автор книжки не прагне ідеалізувати або романтизувати історію діяльності Державного центру УНР, говорить про помилки, що мали місце. Як видається, це також сприяє створенню реалістичного портрета як самої інституції, так і тих, хто її уособлював. Цьому ж слугують і додатки до тексту монографії.

Підбиваючи підсумки, можна впевнено констатувати, що нове дослідження В.Яблонського сприяє значному приросту знань про діяльність Державного центру УНР, а тому його наукова новизна й цінність безсумнівні. Водночас монографія надає нового творчого імпульсу подальшим пошукам, стимулює ці пошуки. І це також підстава для її високої оцінки.

Юрій Шаповал

доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник,
відділ теорії та історії політичної науки,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І.Ф.Кураса НАН України
(Київ, Україна), shapoblu@gmail.com